

TÜRKİYE KALKINMA BANKASI A.Ş.

SEKTÖREL ARAŞTIRMALAR

BUĞDAY UNU

SA/99-3-9

HAZIRLAYAN
MUSTAFA ŞİMŞEK
UZMAN

ARAŞTIRMA MÜDÜRLÜĞÜ

Nisan 1999
ANKARA

TKB MATBAASI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
1. Sektörün ve Ürünün Tanımı	1
2. Kurulu Kapasite	2
3. Üretim	4
4. Dünya Buğday Unu Ticareti	5
5. Türkiye'nin Buğday Unu Ticareti	8
5.1. Buğday Unu İhracatı	8
5.2. Buğday unu İthalatı	11
6. Talep Durumu	11
7. Geleceğe Yönelik Beklentiler	12
7.1. Kurulu Kapasitede Beklenen Gelişmeler	12
7.2. Talepte Beklenen Gelişmeler	13
8. Arz ve Talep Dengesi	14
9. Girdi Piyasası	15
10. Sektörün Sorunları ve Çözüm Önerileri	17
YARARLANILAN KAYNAKLAR	19

1. Sektörün ve Ürünün Tanımı

DPT sektör sınıflandırmasına göre Gıda Sektörü, Un ve Unlu Mamuller Sanayii alt ayrımında yer alan un üretimi, Türkiye’de ekonomik ömürlerini doldurmuş karataş değirmenlerinde ve valsli modern un fabrikalarında yapılmaktadır.

Un sanayiinde ilk valsli un fabrikası 1900 yılında İstanbul’da yabancılar tarafından kurulmuştur. 1950 sonrası, şehirleşme oranının artması ile yaygınlaşan fabrikalaşma, 1974 yılından sonra uygulanan teşvik tedbirlerinin de etkisiyle büyük patlama göstermiştir.

3 Haziran 1986 tarihinden itibaren Türk Standartları Enstitüsü tarafından hazırlanarak uygulanması zorunlu tutulan TS 4500 un standardında, unlar içerdikleri kül oranına göre altı tip altında toplanmıştır. Randıman öğütme teknolojisi, kullanılan hammaddenin niteliği, müşteri istekleri ve standartta belirtilen kül sınırlamasına uymak kaydıyla un üreticisi tarafından ayarlanabilmektedir.

Un imalatında uygulanan üretim teknolojisi aşağıdaki aşamaları içermektedir.

- i. **Yabancı maddelerden arındırma:** Un üretiminde kullanılacak olan buğday seperatörlerden geçirilir. Seperatörler, hacim olarak buğday tanesinden farklı olan taş parçacıkları, çöp, saman, ot tohumları vb. yabancı maddelerin ayrılmasını sağlar. Seperatörden geçen buğday daha sonra paletli silindirden geçirilerek üzerindeki toz ve kaba kabuklar ayrılır. Daha sonra buğday manyetik seperatörlerden geçirilerek buğdaya karışmış olan metal ve benzeri parçacıklar temizlenir.
- ii. **Tavlama:** Tavlama denen bu işlem için nem oranı, ıslatma süresi ve sıcaklığı buğday cinsine göre değişen üç önemli faktörü oluşturmaktadır. Tavlama işlemi, belli bir miktar su vermek, istenen miktarda nemleninceye kadar yıkamak ve düşük basınç altında su ile muamele etmek suretiyle gerçekleştirilir. Tavlanmış olan buğday tanelerinin dış tabakaları hafifçe buruşur ve kepek sertleşerek endespermden ayrılır. Kepeği aspiratör yardımıyla alınan buğdaylar öğütme silolarına gönderilir.

iii. **Öğütme:** Gelişmiş un fabrikalarında öğütme işlemi valslerle yapılmaktadır. Fabrikalar dışındaki küçük işletmelerde halen değirmencilik sistemi uygulanmaktadır. Öğütülmeye hazırlanan buğdayın tane sertliği ve homojen olması hem standardizasyon hem de kaliteyi artırma bakımından dikkate alınmaktadır.

Valsler, kırma valsleri ve düz valsler olmak üzere iki çeşittir. Kırma valsleri buğdayın küçük tanecikler halinde kırılmasını sağlar. Düz valsler ise bu taneciklerin un haline getirilmesini temin ederler.

Avrupa Birliği'nde un üretimi bir sanayi kolu olarak kabul edilmemektedir. Tarımın bir kolu olarak değerlendirilen un üretimi tarıma verilen tüm desteklerden yararlanmaktadır.

Unun Gümrük Tarife İstatistik pozisyonu (GTİP) numaraları aşağıdaki gibidir:

1101	Buğday unu, çavdarla karışık buğday unu,
1101.00.11.00.00	Makarnalık buğday (durum buğdayı) unu,
1101.00.15.00.00	Ekmeklik ve kaplıca (kızıl) buğday unu,
1101.00.90.00.00	Mahlut unu.

2. Kurulu Kapasite

Ülkemizde hemen hemen tüm illerde un değirmeni bulunmaktadır. Gerek buğday öğütme kapasitesi gerekse değirmen sayısı bakımından Konya, İstanbul, Ankara ve İzmir ilk dört sırayı almaktadır.

Un sanayicileri Derneğinin 1997 yılına ait son verilerine göre; Türkiye'de kayıtlı bulunan 719 un fabrikasının buğday işleme kapasitesi, 3 vardiya/gün ve 300 gün/yıl üzerinden 23.722.116 ton/yıl'dır. Kepek ve razmol düşüldükten sonra ortalama %76 verim varsayımıyla Türkiye un üretim kapasitesinin ise 18.029.000 ton/yıl olduğu kabul edilmektedir. Dünya buğday unu ticaretinin yaklaşık 9-10 milyon dolar (1996) olduğu

dikkate alındığında Türkiye'nin un kurulu kapasitesinin boyutu daha iyi ortaya çıkmaktadır. Yabancı sermayenin olmadığı sektörde bazı un fabrikalarına kamu bankaları bazılarında ise il özel idaresi hissedardır.

Un fabrikalarının coğrafi bölgelere göre dağılımına bakıldığında; 216 tesis ve %30 oranla İç Anadolu Bölgesi birinci sırada, 176 tesis ve %24.5 oranla Marmara Bölgesi ikinci sırada yer alırken 37 tesis ve %5.1 oranla Doğu Anadolu Bölgesi sonuncu sırada yer almaktadır.

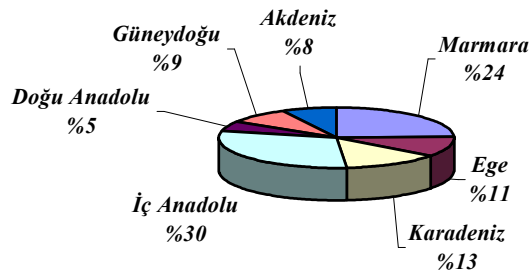
Türkiye'de kurulu değirmenlerin bölgelere göre dağılımı Tablo 1 ve Grafik 1'de verilmiştir.

TABLO 1 : DEĞİRMENLERİN COĞRAFİ BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI (1997)

Bölge	Fabrika Sayısı	Pay (%)
Marmara	176	24,5
Ege	77	10,7
Karadeniz	97	13,5
İç Anadolu	216	30,0
Doğu Anadolu	37	5,1
Güneydoğu	62	8,6
Akdeniz	54	7,5
TOPLAM	719	100,0

Kaynak : Un Sanayicileri Derneği, 1997

Grafik 1. Un Fabrikalarının Coğrafi Dağılımı

3. Üretim

Türkiye buğday unu üretimi ortalama 10 milyon ton civarındadır. 1997 yılında buğday unu sektörel kapasite kullanım oranının %59 olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Yıllar itibariyle buğday unu üretim miktarının gelişimi Tablo 2 ve Grafik 2'de verilmiştir.

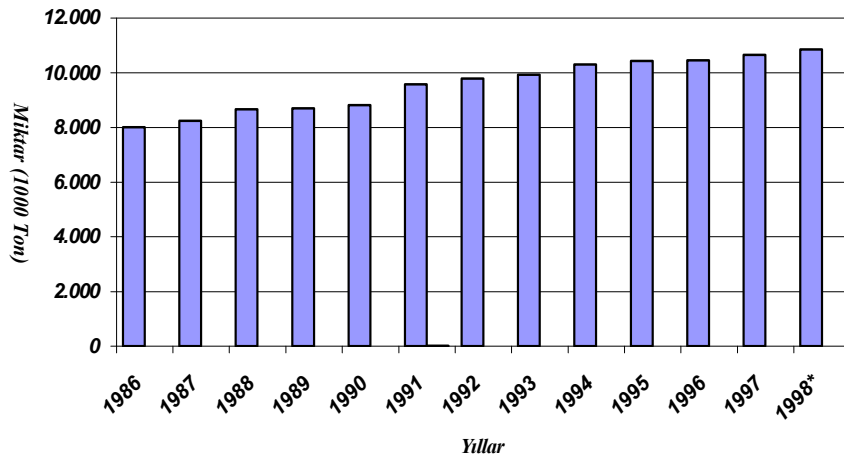
TABLO 2 : TÜRKİYE'NİN BUĞDAY UNU ÜRETİMİ

Yıllar	Miktar (1000 Ton)	Yıllık Artış (%)
1985	8.016	-
1986	8.009	-0,1
1987	8.236	2,8
1988	8.665	5,2
1989	8.690	0,3
1990	8.818	1,5
1991	9.572	8,6
1992	9.789	2,3
1993	9.927	1,4
1994	10.302	3,8
1995	10.426	1,2
1996	10.451	0,2
1997	10.652	1,9
1998*	10.850	1,9

(*) : Tahmin

Kaynak : DPT, Yıllık Program ve Destek Çalışmaları

Grafik 2. Türkiye'nin Un Üretimi

Tablodan da görüldüğü üzere un sektörü üretim seviyesi, 18 milyon ton civarında olan kurulu kapasitenin oldukça altındadır. Dolayısıyla sektörde önemli bir atıl kapasite bulunmaktadır.

Türkiye’de üretilen unun yaklaşık %80’inin ekmek ve benzeri ürünlerde geri kalanının ise pastanelerde ve evlerde kullanıldığı tahmin edilmektedir.

4. Dünya Buğday Unu Ticareti

Dünya ticaretine undan ziyade buğday daha fazla konu olmaktadır. Buğday üretimi yetersiz olan ülkeler, depolaması daha zor ve depolama süresi daha kısa olduğundan un ithali yerine buğday ithal etmekte ve kendi un tesislerini kurmaktadırlar. Dünya buğday unu ticareti iklim koşulları, ürün hastalıkları ve dış ticaret politikalarına göre değişmektedir.

Un sanayileri gelişmiş olan ülkeler daha kaliteli ve standart buğdayları ithal ederek un üretimi yapmaktadırlar. Un sanayileri gelişmiş ve un randımanı yüksek ülkelerin başında Fransa, İngiltere ve Japonya gelmektedir.

1996 yılı verilerine göre; dünya buğday unu ithalatı 9.162.235 ton olarak gerçekleşmiş olup %30’unu Afrika, %34’ünü Asya ve %27’sini ise Avrupa ülkeleri gerçekleştirmiştir. En çok buğday unu ithal eden ülkeler sırasıyla; Cezayir (%9.8), Rusya Federasyonu (%8.0), Yemen (%7.3), Libya (%7.0), Hollanda (%3.3), Azerbaycan (%3.0) ve Irak (%2.6)’dır. Buğday unu ithalatçılarının önemli bir kısmı az gelişmiş ülkelerdir. Bu ülkelere buğday unu ihraç edilebilmek için genelde takas yöntemi uygulanmaktadır.

Yine 1996 yılı verilerine göre; dünya buğday unu ihracatı 9.975.101 ton olarak gerçekleşmiş olup %60’ını Avrupa, %26’sını Asya ve %7’sini de Kuzey Amerika ülkeleri gerçekleştirmiştir. En çok buğday unu ihraç eden ülkeler sırasıyla; Fransa (%17.5), İtalya (%8.9), Bel-Lük (%8.2), Almanya (%5.7), Türkiye (%5.7), Çin (%5.7) ve ABD (%5.0)’dir. Türkiye %5.7’lik payla Avrupa Birliği ülkelerinden sonra ikinci sırada yer almıştır.

Dünya buğday unu ithalatına ve ihracatına ilişkin veriler Tablo 3 ve Tablo 4'de verilmiştir.

TABLO 3 : DÜNYA BUĞDAY UNU İTHALATI (Miktar: Ton, Değer: 1000 \$)

	1994			1995			1996		
	Miktar	Pay (%)	Değer	Miktar	Pay (%)	Değer	Miktar	Pay (%)	Değer
DÜNYA	9.081.421	100,0	2.231.578	9.170.230	100,0	2.587.272	9.162.235	100,0	2.910.616
AFRİKA	3.990.248	43,9	962.375	3.352.471	36,6	972.610	2.751.563	30,0	908.210
Cezayir	1.260.602	13,9	352.192	1.126.237	12,3	339.679	896.000	9,8	290.000
Angola	134.000*	1,5	23.000*	147.000*	1,6	32.500*	161.000*	1,8	41.000*
Mısır	379.859	4,2	70.512	289.959	3,2	61.756	56.567	0,6	14.774
Libya	500.000*	5,5	117.000*	588.495	6,4	176.975	637.000*	7,0	208.000*
Sudan	313.000*	3,4	52.000*	245.000*	2,7	64.000*	151.694	1,7	50.344
Diğer	1.402.787	15,4	347.671	955.780	10,4	297.700	849.302	9,3	304.092
KUZEY AMERİKA	547.950	6,0	168.437	551.647	6,0	179.368	584.934	6,4	208.703
Küba	100.000*	1,1	26.000*	91.000*	1,0	28.000*	146.000*	1,6	47.000*
Haiti	120.000*	1,3	36.000*	147.000*	1,6	46.000*	158.000*	1,7	59.000*
ABD	158.484	1,7	47.970	152.357	1,7	49.542	132.935	1,5	48.964
Diğer	169.466	1,9	58.467	161.290	1,8	55.826	147.999	1,6	53.739
GÜNEY AMERİKA	420.638	4,6	101.900	295.234	3,2	92.744	212.739	2,3	83.953
Bolivya	105.250*	1,2	32.600*	120.000*	1,3	40.000*	26.512	0,3	10.103
Brezilya	143.323	1,6	33.084	125.083	1,4	34.130	150.969	1,6	59.406
Diğer	172.065	1,9	36.216	50.151	0,5	18.614	35.258	0,4	14.444
ASYA	2.509.192	27,6	540.551	2.902.159	31,6	726.016	3.122.032	34,1	921.205
Azerbaycan	250.197	2,8	32.346	65.800	0,7	17.274	271.546	3,0	62.595
Gazze Şeridi	180.000 ^F	2,0	40.000 ^F	180.000 ^F	2,0	45.000 ^F	180.000 ^F	2,0	45.000 ^F
Irak	215.000*	2,4	50.000*	300.000*	3,3	75.000*	238.000*	2,6	89.000*
Singapur	175.567	1,9	34.845	175.633	1,9	34.766	163.033	1,8	38.463
Vietnam	260.100	2,9	56.200	254.200	2,8	64.000	234.000*	2,6	72.500*
Yemen	427.057	4,7	91.776	566.452	6,2	122.000	665.937	7,3	156.428
Diğer	1.001.271	11,0	235.384	1.360.074	14,8	367.976	1.369.516	14,9	457.219
AVRUPA	1.557.288	17,1	441.035	2.008.763	21,9	593.712	2.439.523	26,6	766.851
Arnavutluk	150.000*	1,7	28.000*	40.000*	0,4	8.800*	211.000*	2,3	61.000*
Belarus	35.000*	0,4	5.700*	149.200	1,6	33.504	134.800	1,5	42.245
Bel-Lük	115.929	1,3	35.006	128.356	1,4	38.880	152.690	1,7	40.726
Fransa	167.403	1,8	59.093	168.813	1,8	64.097	172.938	1,9	63.744
Hollanda	319.729	3,5	98.465	211.885	2,3	67.096	306.473	3,3	91.939
Rusya Fed.	93.261	1,0	14.828	568.937	6,2	156.025	732.000	8,0	230.786
Diğer	675.966	7,4	199.943	741.572	8,1	225.310	729.622	8,0	236.411
OKYANUSYA	56.105	0,6	17.280	59.956	0,7	22.822	51.444	0,6	21.694

(*) : Resmi olmayan rakamlar,

(^F) : FAO tahmini

Kaynak : FAO Trade Yearbook Vol. 50-1996

TABLO 4 : DÜNYA BUĞDAY UNU İHRACATI (Miktar: Ton, Değer: 1000 \$)

	1994			1995			1996		
	Miktar	Pay (%)	Değer	Miktar	Pay (%)	Değer	Miktar	Pay (%)	Değer
DÜNYA	9.331.627	100,0	2.091.069	10.114.277	100,0	2.641.743	9.975.101	100,0	3.025.237
AFRİKA	173.432	1,9	45.839	359.387	3,6	104.813	332.767	3,3	104.185
KUZEY AMERİKA	1.384.450	14,8	305.673	1.361.489	13,5	332.503	695.391	7,0	224.906
Kanada	219.853	2,4	66.659	208.752	2,1	67.439	156.073	1,6	59.084
ABD	1.108.366	11,9	215.914	1.092.126	10,8	241.048	502.017	5,0	149.829
Diğer	56.231	0,6	23.100	60.611	0,6	24.016	37.301	0,4	15.993
GÜNEY AMERİKA	310.716	3,3	66.531	243.598	2,4	63.644	275.492	2,8	98.232
Arjantin	287.722	3,1	59.176	227.604	2,3	57.602	244.260	2,4	84.967
Diğer	22.994	0,2	7.355	15.994	0,2	6.042	31.232	0,3	13.265
ASYA	1.413.707	15,1	284.216	2.185.088	21,6	503.248	2.541.081	25,5	685.586
Çin	161.805	1,7	28.224	210.141	2,1	55.675	566.152	5,7	159.585
Hindistan	5.545	0,1	1.219	460.859	4,6	101.516	460.859	4,6	101.516
Japonya	308.759	3,3	76.078	323.029	3,2	81.500	297.931	3,0	85.670
Kazakistan	38.600*	0,4	4.700*	141.730	1,4	34.036	184.771	1,9	61.013
Malezya	115.436	1,2	19.711	164.349	1,6	23.235	171.017	1,7	19.873
Singapur	148.604	1,6	27.569	138.140	1,4	28.658	92.012	0,9	18.407
Türkiye	564.755	6,1	107.629	637.729	6,3	145.452	570.577	5,7	175.366
Diğer	70.203	0,8	19.086	109.111	1,1	33.176	197.762	2,0	64.156
AVRUPA	5.979.052	64,1	1.370.649	5.905.912	58,4	1.618.504	6.021.044	60,4	1.874.661
Bel-Lük	913.666	9,8	198.097	627.972	6,2	175.740	817.060	8,2	247.287
Fransa	1.707.581	18,3	364.587	1.722.933	17,0	461.263	1.747.464	17,5	535.510
Almanya	563.131	6,0	148.767	531.869	5,3	159.404	571.152	5,7	171.387
İtalya	911.067	9,8	214.813	757.405	7,5	206.385	883.129	8,9	274.260
Hollanda	407.201	4,4	82.129	465.226	4,6	113.393	459.027	4,6	127.774
İspanya	619.541	6,6	174.034	598.375	5,9	198.100	513.495	5,1	168.212
Ukrayna	16.600*	0,2	3.100*	213.000*	2,1	59.000*	329.907*	3,3	101.152*
Diğer	840.265	9,0	185.122	989.132	9,8	245.219	699.810	7,0	249.079
OKYANUSYA	70.270	0,8	18.161	58.803	0,6	19.031	109.326	1,1	37.667
Avustralya	66.731	0,7	17.019	53.579	0,5	17.006	104.979	1,1	36.072
Diğer	3.539	0,0	1.142	5.224	0,1	2.025	4.347	0,0	1.595

(*) : Resmi olmayan rakamlar,

Kaynak : FAO Trade Yearbook Vol. 50-1996

5. Türkiye'nin Buğday Unu Ticareti

5.1. Buğday Unu İhracatı

Un sanayiinde kurulu kapasite toplam talebin oldukça üzerinde olduğundan, atıl kapasitenin ihracat yoluyla değerlendirilmesi düşünülmektedir. Ancak, un sanayiimizin yoğun destek gören AB ülkeleriyle rekabet etmesi oldukça zordur. Nitekim AB Ortak Tarım Komitesi üçüncü ülkelere yapılan buğday unu ihracatına ortalama 17 ECU/Ton sübvansiyon uygulamaktadır. Ülkemizde genel bir teşvik uygulaması olarak, ihraç edilen buğday ürünleri karşılığında imalatçılara gümrüksüz buğday ithal etme olanağı verilmektedir. Ancak, Türkiye'nin buğday üretim artışının yetersiz oluşu, istenilen standart, kalite ve miktarlarda buğdayın yurtiçinden sağlanamaması, destekleme alım fiyatlarının dünya fiyatlarının üzerinde olması gibi nedenlerle ithalat gereği daha fazladır. Öte yandan destekleme alım fiyatlarının dünya fiyatlarının çok üzerinde belirlenmesine paralel olarak ithalat rejiminde yapılan değişikliklerle ithalattaki gümrük vergisi oranları makarnalık buğdayda %50'ye, diğer buğdaylarda %55'e çıkarılmıştır. Bu durum un üretim maliyetlerini, dolayısıyla satış fiyatlarını olumsuz etkilediğinden AB ülkeleri ile rekabet etmemizi güçleştirmektedir.

Türkiye'nin buğday unu ihracatı, uygulanan gümrük politikalarına bağlı olarak yıllar itibariyle inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 1997 yılı itibariyle 844 bin tonla en yüksek seviyesine ulaşmış olan un ihracatımız, gerek destekleme alımlarının yüksekliği nedeniyle rekabetimizin zayıflaması gerekse başta Irak olmak üzere Ortadoğu pazarının gerilemesi nedeniyle 1998 yılının ilk 10 ayında 287 bin ton olarak gerçekleşmiş ve yıllık 344 bin ton dolayında gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Yıllar itibariyle Türkiye'nin buğday unu ihracatının gelişimi Tablo 5 ve Grafik 3'te verilmiştir.

TABLO 5 : TÜRKİYE'NİN BUĞDAY UNU İHRACATI

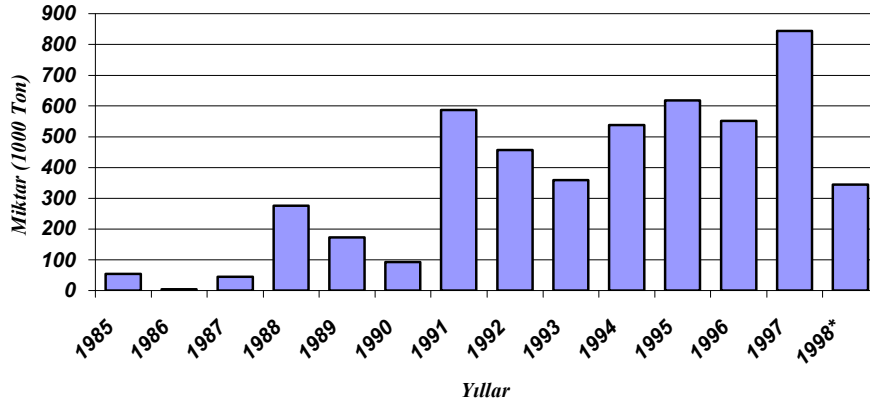
Yıllar	Miktar (1000 Ton)	Yıllık Artış (%)
1985	55,17	-
1986	4,49	-91,9
1987	45,85	921,2
1988	276,28	502,6
1989	173,24	-37,3
1990	93,50	-46,0
1991	587,40	528,2
1992	456,84	-22,2
1993	359,48	-21,3
1994	538,71	49,9
1995	618,79	14,9
1996	551,40	-10,9
1997	844,10	53,1
1998*	344,48	-59,2
1998 ⁺	287,07	-

(^{*}) : On aylık veriden hareketle tahmin.

(⁺) : Ocak-Ekim Dönemini içerir.

Kaynak : - DPT, Yıllık Program ve Destek Çalışmaları,
- İGEME BİM Kayıtları.

Grafik 3. Türkiye'nin Buğday Unu ihracatı

Ülkemizin un ihracatı için en uygun pazarlar Libya, Tunus, Fas, Cezayir ve Mısır gibi Kuzey Afrika ülkeleri, Irak, Suriye, Yemen ve Ürdün gibi Orta Doğu ülkeleri ve Türki Cumhuriyetler ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleridir. Yıllar itibariyle buğday unu ihracatımızın yaklaşık %80'i Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine, yaklaşık %20'sinin de Türki Cumhuriyetler ve BDT'na yapıldığı görülmektedir.

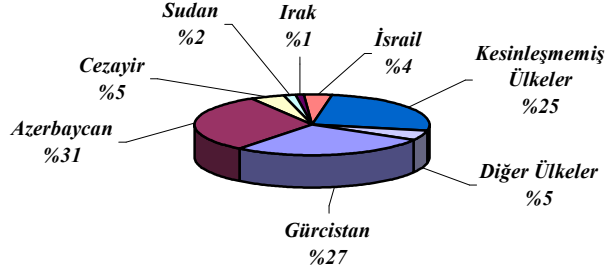
1998 yılı Ocak-Ekim dönemi buğday unu ihracatımızın ülkeler itibariyle dağılımına bakıldığında; Azerbaycan'ın %31, Gürcistan'ın %27, Cezayir'in %4.75, İsrail'in %3.8, Sudan'ın %1.77 ve Irak'ın %1.20 pay aldıkları görülmektedir. Buğday unu ihracatımızda önceleri %50 paya sahip olan Irak pazarının neredeyse yok olduğu, buna karşın Türkiye Cumhuriyetlerin payının arttığı görülmektedir. 1998 yılı ihracatımızın dağılımı Tablo 6'da ve Grafik 4'de verilmiştir.

**TABLO 6 : TÜRKİYE'NİN BUĞDAY UNU İHRACATI
(1998/Ocak-Ekim)**

Ülke	Miktar (Kg)	Değer (\$)	Pay (%)
Fransa	217	60	0,00
Almanya	54.916	17.014	0,02
İngiltere	20.186	9.395	0,01
Yunanistan	20.000	4.800	0,01
Norveç	4.300	1.742	0,00
İsviçre	188	52	0,00
Romanya	16.374	5.076	0,01
Arnavutluk	3.276.000	851.428	1,14
Ukrayna	1.500	1.200	0,00
Moldava	11.000	4.743	0,00
Rusya Federasyonu	2.195.678	525.466	0,76
Gürcistan	77.937.960	20.279.713	27,15
Azerbaycan	88.394.796	24.252.232	30,79
Kazakistan	2.010.477	540.251	0,70
Türkmenistan	794.029	185.181	0,28
Özbekistan	2.748	1.406	0,00
Yugoslavya F.C.	13.000	3.122	0,00
Cezayir	13.632.040	3.516.212	4,75
Libya	6.967	2.932	0,00
Mısır	1.000.000	155.000	0,35
Sudan	5.082.975	1.118.504	1,77
Tanzanya	198	66	0,00
ABD	2.040	836	0,00
Guadeloupe	150.300	33.000	0,05
KKTC	1.240.557	422.874	0,43
Lübnan	1.359.500	239.760	0,47
Irak	3.441.786	858.770	1,20
İran	175.000	41.250	0,06
İsrail	10.989.000	2.537.032	3,83
Ürdün	2.201.000	377.900	0,77
Suudi Arabistan	73.500	20.352	0,03
BAE	20.000	4.150	0,01
Japonya	1.000	500	0,00
Kesinleşmemiş Ülkeler	72.794.534	21.334.233	25,36
Ege SB	5.000	1.900	0,00
Mersin SB	140.000	27.000	0,05
TOPLAM	287.068.766	77.375.152	100,00

Kaynak : İGEME BİM Kayıtları.

Grafik 4. Türkiye'nin Buğday Unu İhracatı (1998/Ocak-Ekim)

5.2. Buğday Unu ithalatı

Türkiye un ithali yerine, buğday ithal etmekte ve ithal buğdaydan un üretimi yapılmaktadır. Türkiye’de kaliteli standart buğday üretilmemesi ve ürün hastalıklarının önlenememesi gibi nedenlerle buğday ithaline gidilmektedir.

Türkiye’nin 1998 Ocak-Ekim dönemi un ithalatı 150 ton civarında gerçekleşmiş olup, 125 tonu makarnalık buğday unudur ve bunun 123 tonu Hollanda’dan gerçekleştirilmiştir.

6. Talep Durumu

İnsan beslenmesinin en temel gıda maddesi olan un gelir esnekliği düşük bir ürün olduğundan gelir artış ve azalışlarından fazla etkilenmemektedir. Bu durumda toplam talebi belirleyen en önemli etmenler, nüfus artışına bağlı olarak yurtiçi talepte meydana gelen artışlar ve uygun rekabet ortamında ihracatta meydana gelen artışlardır.

1985-1998 dönemde un yurtiçi talebi yıllık ortalama %2 oranında artış göstermiştir. Bu artış hızı 1985-1997 dönemi %1.85 olan yıllık ortalama nüfus artış hızından arındırıldığında, un talep artışının kişi başına tüketiminden hareketle hemen hemen nüfus artış hızına bağlı olduğu görülmektedir.

Yıllar itibariyle Türkiye'nin buğday unu yurtiçi talebi ve kişi başına tüketiminin gelişimi Tablo 7'de verilmiştir.

TABLO 7 : TÜRKİYE'NİN BUĞDAY UNU TÜKETİMİ

Yıllar	Miktar (1000 Ton)	Yıllık Artış (%)	Nüfus (1000 Kişi) ¹	Kg/Kişi
1985	7.802	-	50.306	155,1
1986	7.883	1,04	51.414	153,3
1987	8.187	3,86	52.547	155,8
1988	8.282	1,16	53.705	154,2
1989	8.489	2,50	54.889	154,7
1990	8.716	2,67	56.098	155,4
1991	8.973	2,95	57.018	157,4
1992	9.333	4,01	57.954	161,0
1993	9.553	2,36	58.904	162,2
1994	9.754	2,10	59.871	162,9
1995	9.800	0,47	60.853	161,0
1996	9.893	0,95	61.851	159,9
1997	9.801	-0,93	62.866	155,9
1998*	10.093	2,98	63.897	158,0

Kaynak : DPT, Yıllık Program ve Destek Çalışmaları,

(¹) : 1985-1990 ve 1990-1997 arası ve 1997 sonrası nüfus tahminleri $P_n = P_0(1+r)^n$ formülüyle hesaplanmıştır.

(*) : Tahmin.

Buğday unu yurtiçi tüketiminin gelişimine bakıldığında yıllar itibariyle kişi başına tüketimin ortalama 158 kg. civarında olduğu görülmektedir.

7. Geleceğe Yönelik Beklentiler

7.1. Kurulu Kapasitede Beklenen Gelişmeler

Un sektörü kurulu kapasitesinde meydana gelen değişimleri görebilmek amacıyla 1997 ve 1998 yılında Hazine tarafından verilmiş olan yatırım teşvik belgeleri Resmi Gazetelerden taranmıştır. Bu iki yılda verilen teşvik belgelerinin nitelikleri Tablo 8'de verilmiştir.

TABLO 8 : 1997-1998 YILLARINDA UN SEKTÖRÜNE VERİLEN TEŞVİKLER

Yılı	Sayısı	Cinsi	Toplam Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam (Kişi)	Kapasite (Ton)
1997	26	KYY	8.490.214	1.058	1.223.080
1997	17	Tevsi	2.788.455	285	396.262
1998	27	KYY	27.502.618	1.279	1.186.450
1998	11	Tevsi	9.196.217	673	276.948
TOPLAM	81		37.977.504	3.195	3.082.730

Kaynak : İlgili Resmi Gazeteler

Verilen teşvik belgelerinin kurulu kapasitede meydana getireceği değişikliği görebilmek amacıyla; Tevsi yatırımlarının 1 yıl sonra tamamının ve Komple Yeni Yatırımların 2 yıl sonra %50 oranında gerçekleşeceği varsayımı yapılmıştır. Buna göre un sektörü kurulu kapasitesinde beklenen gelişmeler Tablo 9'da verilmiştir.

TABLO 9 : UN KURULU KAPASİTESİNDE BEKLENEN GELİŞMELER (1.000 Ton)

Yıllar	Mevcut Kapasite	Eklenecek Kapasite	Tahmini Kapasite
1997	18.029	-	-
1998	18.029	396	18.425
1999	15.425	888	19.314
2000 ⁺	19.314	593	19.907

1997 yılında 18.029.000 ton olan un sektörü kurulu kapasitesinin, alınan yatırım kararlarının yukarıdaki varsayımlarla gerçekleşmesi halinde 2000 yılında 19.907.000 ton seviyesine ulaşacağı tahmin edilmektedir.

7.2. Talepte Beklenen Gelişmeler

Destekleme alım fiyatlarının dünya fiyatlarının çok üzerinde belirlenmiş olması ve buna bağlı olarak buğday ithalinde gümrük vergisi oranlarının yükseltilmesi, izlenen yurtdışı politikalarının olumsuz etkileriyle Ortadoğu gibi mevcut ihraç pazarlarının daralması nedenleriyle önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin buğday unu ihracatının ortalama 600 bin ton civarında dalgalanması beklenmektedir.

Yine yıllar itibariyle kişi başına un tüketiminin yıllık ortalama 158 kg. olacağı varsayılmıştır. Yurtiçi tüketim ve ihracata yönelik yapılan bu varsayımlar ışığında belirlenen un sektörü talep tahmini Tablo 10'da verilmiştir.

TABLO 10 : BUĞDAY UNU TALEP TAHMİNİ

Yıllar	Nüfus Tahmini (1000 Kişi)	Yurtiçi Talep Tahmini (1000 Ton)	İhracat Tahmin (1000 Ton)	Toplam Talep Tahmini (1000 Ton)
1999	64.946	10.259	600	10.859
2000	66.011	10.427	600	11.027
2001	67.094	10.598	600	11.198
2002	68.195	10.772	600	11.372
2003	69.313	10.949	600	11.549
2004	70.451	11.128	600	11.728
2005	71.606	11.311	600	11.911

8. Arz ve Talep Dengesi

Yukarıdaki kurulu kapasite ve talebe ilişkin tahminler baz alındığında, un sektörü arz-talep dengesinin Tablo 11'deki gibi oluşacağı tahmin edilmektedir.

TABLO 11 : BUĞDAY UNU ARZ - TALEP DENGESİ

Yıllar	Toplam Talep Tahmini (1000 Ton)	Kapasite Tahmini 1000 Ton	KKO Tahmini (%)
1999	10.859	19.314	56
2000	11.027	19.907	55
2001	11.198	19.907	56
2002	11.372	19.907	57
2003	11.549	19.907	58
2004	11.728	19.907	59
2005	11.911	19.907	60

1999 yılında %56 oranında öngörülen un sektörü kapasite kullanım oranının 2005 yılında %60 olacağı tahmin edilmektedir.

9. Girdi Piyasası

Un üretiminde kullanılan temel girdi buğdaydır. Türkiye’de 1997 yılı itibariyle ekim yapılan 18.640 bin hektar tarla alanının 13.972 bin hektarında tahıl yetiştirilmektedir. İhracata dayalı gıda sektörünün en önemli hammaddesi durumunda bulunan tahılın başlıca ürünü ise buğdaydır. 1997 yılında 9.340 bin hektar alanda buğday ekimi yapılmış olup, 18.650 bin ton buğday üretimi gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de buğdayın yıllar itibariyle ekilen alan, üretim miktarı ve verim durumu Tablo 12’de verilmiştir.

TABLO 12 : TÜRKİYE BUĞDAY EKİM ALANI, ÜRETİM VE VERİM DURUMU

Yıllar	Ekilen Alan (Ha)	Değişim (+/-)	Üretim (Ton)	Değişim (+/-)	Verim (Kg/Ha)
1980	9.020.000	-80	16.500.000	-1.000	1.829
1981	9.250.000	+230	17.000.000	+500	1.838
1982	9.000.000	-250	17.500.000	+500	1.944
1983	9.230.000	+230	16.400.000	-1.100	1.777
1984	9.000.000	-230	17.200.000	+800	1.911
1985	9.350.000	+350	17.000.000	-200	1.818
1986	9.350.000	-	19.000.000	+2.000	2.032
1987	9.415.000	+65	18.900.000	-100	2.007
1988	9.435.000	+20	20.500.000	+1.600	2.173
1989	9.351.000	-84	16.200.000	-4.300	1.732
1990	9.450.000	+99	20.000.000	+3.800	2.116
1991	9.630.000	+180	20.400.000	+400	2.118
1992	9.600.000	-30	19.300.000	-1.100	2.010
1993	9.800.000	+300	21.000.000	+1.700	2.143
1994	9.800.000	-	17.500.000	-3.500	1.786
1995	9.400.000	-400	18.000.000	+500	1.915
1996	9.350.000	-50	18.500.000	+500	1.979
1997	9.340.000	-10	18.650.000	+150	1.997

Kaynak : T.C. Başbakanlık DİE, Tarım İstatistikleri Özeti, 1997

Tablodan da izlendiği üzere; 1993 yılında gerek ekilen alan gerekse üretim miktarı en yüksek noktaya ulaşmıştır. Bu yılda ekilen 9.8 milyon hektar alandan 21 milyon ton buğday elde edilmiştir. Hektar başına verimin fazla olduğu yıllarda genellikle üretim artışları yaşanmıştır. Verimlilik artışında hava koşullarının ve yağışın uygun geçmesi önemli rol oynamaktadır.

Mevcut buğday üretimi, yurtiçi ve yurtdışı tüketime yönelik un ve unlu mamullerin üretiminde, tohumluk olarak ve yem üretiminde kullanılmaktadır.

Türkiye buğdayda kendisine yeterli sayılabilecek ülkelerden biri olmakla birlikte, son yıllarda yurtiçi üretimin normal düzeyde olduğu dönemlerde de ithalata başvurulması kaçınılmaz olmuştur. Bunun başlıca nedenleri; iç fiyatların dünya fiyatlarından daha yüksek olması, yurtiçinden kaliteli (yüksek proteinli) buğdayın istenilen zaman ve miktarlarda temin edilememesi, uluslararası dış ticaret firmalarının finansman destekli satış politikalarının etkili olması vb.'dir.

Mevcut üretimdeki sorunlar (kaliteli tohum ihtiyacı, hastalıklar, depolama vb.) bir yana bırakılırsa, destekleme alım sistemi de özellikle makarna ve un üreticilerinin ihtiyaç duydukları yüksek proteinli ve kaliteli buğdayların üretimini teşvik etmekten çok uzaktır. Destekleme alımında kaliteli ve nitelikli buğday lehine oluşturulan fiyat farkı, üreticileri maliyeti daha yüksek olan bu buğdayları üretmeye teşvik edecek düzeyde olmamaktadır. Bu nedenlerle un ve makarna sanayicileri yurtiçinden istedikleri miktar ve kalitede buğday temin edemedikleri için, ithal ettikleri kaliteli buğdayla yerli buğdayı karıştırarak (paçal ederek) işleme yoluna gitmektedirler.

Ancak son zamanlarda gerek sanayicinin dış piyasalarda rekabetini olumlu etkileyecek, gerekse buğday ithalini frenleyecek uygulamalara da gidilmiştir. Dahilde işleme rejimi uyarınca gümrüksüz ithalat olanağının bulunması ve yine Toprak Mahsulleri Ofisi'nin (TMO) ihracat kaydıyla iç piyasaya dünya fiyatından buğday vermesi uygulamasına başlanmış olması gibi uygulamalar iç fiyatlarla dünya fiyatları arasındaki farkın açılmış olmasının yarattığı dezavantajları telafi edecek yapıdadır. Yine TMO'nun 1997 yılı boyunca vade farksız 1 ay vadeli satışlarla stoklarını eritme yoluna gitmesi de sanayiciyi olumlu etkilemiştir.

7 Şubat 1999 tarih ve 23604 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "İthalat Rejimi Kararına Ek Karar"la ithalatta uygulanacak gümrük vergisi oranları makarnalık buğdayda %40'tan %50'ye, ekmeklik buğdayda %45'ten %55'e çıkarılmıştır. Tohumluk buğdayda gümrük vergisi muafiyeti devam etmiştir. Oranların yükseltilmesinin diğer uygulamalarla birlikte buğday ithalatını frenleyeceği söylenebilir.

10. Sektörün Sorunları ve Çözüm Önerileri

Buğday unu sektörünün en büyük sorunu atıl kapasitedir. Yurtiçi talebin nüfus artış hızına bağlı olduğu dikkate alındığında atıl kapasitenin değerlendirilmesinde yurt dışı pazarlar önem kazanmaktadır. Ancak üçüncü ülkelere yapılan un ihracatında AB'nin uyguladığı sübvansiyonlardan dolayı Türkiye'nin AB ülkeleri ile rekabet etme şansı zayıflamıştır. Ayrıca atıl kapasiteler maliyetlerin yükselmesine, iç ve dış pazarlarda rekabet gücüne yol açmaktadır. Atıl kapasite sorununun giderilmesi açısından, sanayiciye uygun koşullarda hammadde sağlayacak mekanizmaların yaratılması gerekmektedir.

Sektörün diğer bir sorunu uygun nitelik ve koşullarda girdi temini sorunudur. Ülkemizde yeterli miktarda buğday üretilmesine karşın kalite sorunu bulunmaktadır. Un fabrikaları genelde yüksek glutenli, hektolitreye ağırlığı yüksek ve homojen hammaddeye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle kaliteli buğday ithali yoluna gidilmekte ve bu da maliyetleri yükseltmektedir. Bu sorunun giderilmesi açısından tohum dejenerasyonu engellenmeli ve ürün hastalıklarıyla etkin bir mücadeleye gidilmelidir. Ayrıca nitelikli buğday üreticisine verilen primlerin bu ürünleri üretmek için katlanılan maliyetleri telafi edecek seviyeye getirilmesi de önem taşımaktadır.

Un sektöründe küçükten büyüğe birçok işletme faaliyet göstermektedir. Mevcut un fabrikaları kapasite fazlalığından dolayı aşırı bir rekabet ortamı içinde çalışmaktadırlar. Hiçbir fabrikanın un fiyatlarında etkili olması ve aşırı fiyatla satış yapması mümkün değildir. Rekabetin yoğun olması piyasaya kalitesiz ürünlerin çıkmasına neden olabiliyor. Sektörün çoğunluğunu oluşturan küçük işletmeler kaynak yetersizliği nedeniyle kalite ve standartları ihmal edebilmektedirler. Ayrıca yeterli kalifiye eleman çalıştırılmadığı için hijyenik şartlara da uyulmamaktadır. Bu tür işletmelerin denetlenmesi, uygun olmayanların sınırlandırılması ya da modernizasyona gidecek uygun finansman olanaklarının sağlanması önem taşımaktadır.

Sektörde üretim günün şartlarına göre belirlenmektedir. Satışlar pazar ve siparişe göre yapılmakta olup pazarlama ikinci planda kalmaktadır. Üretilen ürünün standart olması ve

ürün farklılaştırması yapılamadığı için rekabet tüketici lehine fiyat düzeyinde yoğunlaşmaktadır.

Firmaların büyük bir kısmı finansman açısından yetersizdir. Bu da firmaların zamanında piyasaya girerek ihtiyacı olan buğdayı alma imkanı vermemektedir.

Ülkemizde istikrarlı bir tarım politikası izlenmediği için planlı üretim yapılamamaktadır. Buğday üreticisi ile sanayici arasında köprü vazifesi gören TMO kaynak yetersizliği nedeniyle zamanında alım yapamamaktadır. Bu nedenle buğday fiyatları üzerinde suni bir baskı yaratılmakta ve üretici ürününü daha düşük fiyattan tüccara satmak zorunda kalmaktadır. Gerek işletme sermayesi yetersizliği gerekse silolarının olmaması nedeniyle zamanında üreticiden veya tüccardan hammadde temin edemeyen sanayici, sezon sonunda ihtiyaç duyduğu buğdayı daha yüksek fiyattan TMO'dan temin etmek zorunda kalmaktadır. Bu da üretim maliyetlerine olumsuz yansımaktadır.

Ayrıca un sanayicisi yüksek belirlenen destekleme alımları nedeniyle buğday ithaline yönelmekte ancak burada da yüksek gümrük oranları ile karşılaşmaktadır. Girdi temininde yaşanan bu tür olumsuzlukların giderilmesi açısından; sanayiciye uygun finansman imkanlarının sağlanması, hammadde fiyatlarındaki düzensiz artışların kontrol altına alınması, TMO'nun stoklarının arttığı 1997 yılında uygulamış olduğu vadeli ve vade farksız satış uygulamalarının devam etmesi, dahilde işleme rejimi uyarınca gümrüksüz hammadde ithali olanağının sürdürülmesi ve yine TMO'nun ihracat kaydıyla iç piyasaya dünya fiyatlarından buğday verme uygulamalarının artarak devam etmesi önem taşımaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- *Buğday Durum ve Tahmin : 1997/98*, Aralık 1997 Ankara, Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü.
- *Buğday Tahmin : 1998/99*, Temmuz 1998 Ankara, Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü.
- *Buğday Unu Değerlendirme Notu, Haziran 1997*, Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri.
- *Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler*, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) 1998 Yılı Programı Destek Çalışmaları, T.C. Başbakanlık DPT.
- *FAO Trade Yearbook Vol. 50-1996*.
- *İGEME BİM Kayıtları*.
- *İlgili Resmi Gazeteler*.
- *Tarım İstatistikleri Özeti, 1997*, T.C. Başbakanlık DİE.
- *Un Sektörüne İlişkin Yapılan Proje Çalışmaları*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.
- *Un Üretim Tesisi Sanayi Profili*, T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.